YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (viides jaosto)
4 päivänä joulukuuta 1997 *

Asiassa C-207/96,

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään oikeudellisen yksikön virkamies Marie Wolfcarius ja oikeudellisessa yksikössä toimiva kansallinen virkamies Enrico Altieri, prosessiosoite Luxemburgissa c/o oikeudellisen yksikön virkamies Carlos Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg,

kantajana,

vastaan

Italian tasavalta, asiamiehenään ulkoasiainministeriön diplomaattisten riita-asioiden osaston osastopäällikkö, professori Umberto Leanza, avustajanaan valtion-asiamies Oscar Fiumara, prosessiosoite Luxemburgissa Italian suurlähetystö, 5 rue Marie-Adélaïde,

vastaajana,

jossa kantaja vaatii yhteisöjen tuomioistuinta toteamaan, että Italian tasavalta ei ole noudattanut yhteisön oikeuden mukaisia velvoitteitaan, koska se ei ole antanut säädetyssä määräajassa miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa 9 päivänä helmikuuta 1976 annetun neuvoston direktiivin 76/207/ETY (EYVL L 39, s. 40) noudattamisen edellyttämiä lakeja, asetuksia ja

* Oikeudenkäyntikieli: italia.

hallinnollisia määräyksiä ja koska se on pitänyt voimassa sisäisessä oikeusjärjestyksessään kyseisen direktiivin 5 artiklan vastaisesti lainsäädännön, jossa kielletään naisten yötyö,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto),

toimien kokoonpanossa: ensimmäisen jaoston puheenjohtaja M. Wathelet, joka hoitaa viidennen jaoston puheenjohtajan tehtäviä, sekä tuomarit J. C. Moitinho de Almeida, D. A. O. Edward (esittelevä tuomari), P. Jann ja L. Sevón,

julkisasiamies: C. O. Lenz,
kirjaaja: R. Grass,

ottaen huomioon esittelevän tuomarin kertomuksen,

kuultuaan julkisasiamiehen 30.9.1997 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Euroopan yhteisöjen komissio on nostanut EY:n perustamissopimuksen 169 artiklan nojalla kanteen, joka on saapunut yhteisöjen tuomioistuimeen 19.6.1996 ja jossa yhteisöjen tuomioistuinta vaaditaan toteamaan, että Italian tasavalta ei ole noudattanut yhteisön oikeuden mukaisia velvoitteitaan, koska se ei ole antanut säädetyssä määräajassa miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa 9 päivänä helmikuuta 1976 annetun neuvoston direktiivin 76/207/ETY (EYVL L 39, s. 40, jäljempänä direktiivi) noudattamisen edellyttämiä

lakeja, asetuksia ja hallinnollisia määräyksiä ja koska se on pitänyt voimassa sisäisessä oikeusjärjestyksessään kyseisen direktiivin 5 artiklan vastaisesti lainsäädännön, jossa kielletään naisten yötyö.

2 Direktiivin 5 artiklan mukaan tasa-arvoisen kohtelun periaatteen soveltamisella työoloihin tarkoitetaan, että miehille ja naisille on taattava samat ehdot ilman sukupuoleen perustuvaa syrjintää (1 kohta). Tätä tarkoitusta varten jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että kaikki tasa-arvoisen kohtelun periaatteen vastaiset säännökset kumotaan (2 kohdan a alakohta) tai niitä muutetaan, jos niiden alkuperäisenä tarkoituksena ollut suojelu ei enää ole perusteltu (2 kohdan c alakohta). Direktiivin 2 artiklan 3 kohdan mukaan tämän direktiivin estämättä saadaan soveltaa säännöksiä, jotka koskevat naisten suojelua erityisesti raskauden ja synnytyksen perusteella.

3 Direktiivin 9 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden oli saatettava tämän direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan 30 kuukauden kuluessa sen tiedoksi antamisesta ja 5 artiklan 2 kohdan c alakohdan osalta neljän vuoden kuluessa eli ennen 14.2.1980.

4 Tämän osalta yhteisöjen tuomioistuin on todennut asiassa C-345/89, Stoeckel, 25.7.1991 antamassaan tuomiossa (Kok. 1991, s. I-4047), että direktiivin 5 artikla on riittävän täsmällinen velvoittaakseen jäsenvaltioita olemaan sisällyttämättä lainsäädäntöönsä naisten yötyökieltoa koskevaa periaatetta — vaikka tähän velvoitteeseen sisältyisi poikkeuksia — jos miesten yötyötä ei ole ollenkaan kielletty. Yhteisöjen tuomioistuin on lisäksi todennut useaan kertaan, että tämä säännös on riittävän täsmällinen ja ehdoton, jotta yksityiset oikeussubjektit voivat vedota siihen kansallisissa tuomioistuimissa estääkseen sellaisten kansallisten säännösten soveltamisen, jotka eivät ole yhteensopivia kyseisen 5 artiklan 1 kohdan kanssa, jossa ilmaistaan työoloja koskeva tasa-arvoisen kohtelun periaate (em. asia Stoeckel, tuomion 12 kohta ja asia 152/84, Marshall, tuomio 26.2.1986, Kok. 1986, s. 723, 55 kohta).

5 Italiassa miesten ja naisten tasa-arvoisesta kohtelusta työssä 9 päivänä joulukuuta 1977 annetun lain nro 903 (jäljempänä Italian laki) 5 §:n 1 momentissa säädetään seuraavaa:

"Tehtaissa ja käsiteollisuusliikkeissä työn teettäminen naisilla on kielletty kello 00:n ja 06:n välisenä aikana. Tämä kielto ei koske naisia, jotka toimivat johtotehtävissä tai yrityksen terveydenhuoltoyksikössä."

6 Kyseisen 5 §:n toisen ja kolmannen momentin mukaan tätä kieltoa voidaan tietyissä tapauksissa lieventää tai olla soveltamatta työehtosopimuksella tai yrityskohtaisella sopimuksella, mutta poikkeusta ei hyväksytä raskauden alkuvaiheessa tai synnytystä seuraavan ajanjakson osalta.

7 Italian laissa pidetään siten voimassa Kansainvälisen työjärjestön (jäljempänä ILO) 9 päivänä heinäkuuta 1948 tekemän, naisten yötyötä teollisuudessa koskevan yleissopimuksen nro 89 ratifioinnista 22 päivänä lokakuuta 1952 annetussa laissa nro 1305 säädetty naisten yötyökielto.

8 Tämän yleissopimuksen 3 artiklassa määrätään, että naisilla ei iästä riippumatta voida teettää yöllä työtä julkisissa tai yksityisissä teollisuusyrityksissä taikka tällaiseen yritykseen riippuvuussuhteessa olevassa yrityksessä, lukuun ottamatta yrityksiä, joissa työskentelee ainoastaan saman perheen jäseniä.

9 Yhteisöjen tuomioistuin on täsmentänyt asiassa C-158/91, Levy, 2.8.1993 antamassaan tuomiossa (Kok. 1993, s. I-4287) ILO:n yleissopimuksen olemassaolon osalta, että kansallisella tuomioistuimella on velvollisuus taata, että direktiivin 5 artiklaa noudatetaan täysin jättämällä soveltamatta kaikki sen kanssa ristiriidassa olevat kansalliset säännökset, jollei tällaisen säännöksen soveltaminen ole välttämätöntä,

jotta kyseinen jäsenvaltio voisi täyttää ennen ETY:n perustamissopimuksen voimaantuloa kolmansien maiden kanssa tekemäänsä sopimukseen perustuvat velvoitteensa.

10 Edellä mainitussa asiassa Stoeckel annetun tuomion jälkeen Italian tasavalta irtisanoi helmikuussa 1992 ILO:n yleissopimuksen nro 89; irtisanominen tuli voimaan helmikuusta 1993 alkaen.

11 Ottaen huomioon edellä mainituissa asioissa Stoeckel ja Levy annetut tuomiot ja sen, että Italian tasavalta oli irtisanonut ILO:n yleissopimuksen nro 89, komissio katsoi, että Italian tasavallan oli toteutettava tarvittavat toimenpiteet Italian lainsäädännön ja direktiivin 5 artiklan yhteensopimattomuuden poistamiseksi. Tästä syystä komissio lähetti 2.3.1994 Italian tasavallalle virallisen huomautuksen, jossa se kehotti perustamissopimuksen 169 artiklan ensimmäisen kohdan perusteella Italian tasavaltaa esittämään huomautuksensa kahden kuukauden kuluessa.

12 Koska viralliseen huomautukseen ei vastattu, komissio lähetti 19.6.1995 perustellun lausunnon, jossa se kehotti Italian tasavaltaa ryhtymään lausunnon noudattamisen edellyttämiin toimenpiteisiin kahden kuukauden kuluessa sen tiedoksiantamisesta.

13 Koska komissio ei saanut minkäänlaista vastausta, se nosti nyt käsiteltävänä olevan kanteen.

14 Komissio vetoaa kanteessaan, sellaisena kuin se on kannekirjelmän vaatimuksissa, kahteen perusteeseen Italian tasavaltaa vastaan: ensimmäinen perustuu siihen, että säädetyssä määräajassa ei ole annettu direktiivin noudattamisen edellyttämiä lakeja, asetuksia ja hallinnollisia määräyksiä, ja toinen siihen, että kyseisen direktiivin 5 artiklaa on rikottu, kun Italian laki on pidetty voimassa ILO:n yleissopimuksen nro 89 irtisanomisen jälkeen.

Ensimmäinen kanneperuste

15 Esittämättä muodollista prosessiväitettä Italian tasavalta korostaa, että ensimmäiseen kanneperusteeseen sisältyvä väite on esitetty vasta kannekirjelmän vaatimuksissa.

16 On syytä todeta, että tämä kanneperuste edellyttää, että Italian tasavalta oli jo ennen ILO:n yleissopimuksen nro 89 irtisanomista velvollinen noudattamaan direktiivin naisten yötyötä koskevia säännöksiä.

17 Tältä osin on huomautettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan oikeudenkäyntiä edeltävän menettelyn tarkoituksena on antaa asianomaiselle jäsenvaltiolle tilaisuus noudattaa yhteisön oikeuden mukaisia velvoitteitaan ja puolustautua tehokkaasti komission esittämiä väitteitä vastaan. Perustamissopimuksen 169 artiklan nojalla nostetun kanteen kohde rajataan näin ollen kyseisessä määräyksessä tarkoitetussa oikeudenkäyntiä edeltävässä menettelyssä. Näin ollen kanne voi perustua ainoastaan perustellussa lausunnossa esitettyihin väitteisiin (asia C-96/95, komissio v. Saksa, tuomio 20.3.1997, Kok. 1997, s. I-1653, 22 ja 23 kohta).

18 Yhteisöjen tuomioistuin on lisäksi katsonut, että perustellussa lausunnossa on mainittava johdonmukaisesti ja yksityiskohtaisesti ne syyt, joiden vuoksi komissio on päätynyt katsomaan, että asianomainen jäsenvaltio on jättänyt noudattamatta jotakin perustamissopimuksen mukaista velvoitettaan (em. asia komissio v. Saksa, tuomion 24 kohta).

19 Vaikka käsiteltävää asiaa koskevassa virallisessa huomautuksessa ja perustellussa lausunnossa todettiin, että Italian tasavalta oli velvollinen toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet saattaakseen kansallisen lainsäädäntönsä yhteisön oikeuden mukaiseksi, komissio ilmoitti, että tämä velvollisuus on syntynyt vasta sen jälkeen, kun Italian tasavalta ei enää ollut sidottu ILO:n yleissopimukseen nro 89.

20 Komissio on kuitenkin väittänyt kannekirjelmässään, että Italian tasavalta ei ole noudattanut direktiivin mukaisia velvoitteitaan, koska se ei ole antanut direktiivissä säädetyssä määräajassa sen noudattamisen edellyttämiä lakeja, asetuksia ja hallinnollisia määräyksiä.

21 Koska komissio ei ole esittänyt oikeudenkäyntiä edeltävän menettelyn aikana eikä kannekirjelmässään johdonmukaisesti ja yksityiskohtaisesti niitä syitä, joiden vuoksi se on päätynyt katsomaan, että Italian tasavalta oli jo ennen ILO:n yleissopimuksen nro 89 irtisanomista ollut velvollinen noudattamaan direktiivin naisten yötyötä koskevia säännöksiä, Italian tasavalta ei voi puolustautua tehokkaasti tätä väitettä vastaan.

22 Näin ollen ensimmäinen kanneperuste on jätettävä tutkimatta.

Toinen kanneperuste

23 Komissio katsoo, että koska Italian tasavalta ei enää helmikuusta 1993 lähtien ollut sidottu ILO:n yleissopimukseen nro 89, se ei ole noudattanut direktiivin 5 artiklan mukaisia velvoitteitaan, kun se on pitänyt voimassa sisäisessä oikeusjärjestyksessään naisten yötyökieltoa koskevan lainsäädännön.

24 Italian tasavalta katsoo vastineessaan ensinnäkin, että Italian laissa säädetty naisten yötyökielto, jota voidaan joissakin tapauksissa lieventää ja jopa olla soveltamatta, on pidetty voimassa, jotta voidaan varmistaa, että direktiivin 2 artiklan 3 kohdassa ja Italian perustuslaissa ratkaisevan tärkeinä pidettyjä henkilön ja perheen suojelua koskevia vaatimuksia noudatetaan, ja toiseksi se esittää, että yksityiset voivat vedota suoraan direktiivin 5 artiklaan Italian tuomioistuimissa, jotta Italian lakia ei sovellettaisi.

25 Aluksi on todettava, että vaikka Italian lain 5 §:ssä säädettyä yötyökieltoa voidaan joissakin tapauksissa lieventää ja jopa olla soveltamatta, Italian tasavalta ei kiistä sitä, että yhteisön oikeuden vastaista on pitää voimassa Italian oikeusjärjestyksessä tällainen laki ILO:n yleissopimuksen nro 89 irtisanomisen jälkeen. Italian tasavalta ilmoittaa sitä paitsi korjaavansa mahdollisimman pian tämän yhteensopimattomuuden.

26 Tämän jälkeen on todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kansallisen lainsäädännön ja yhteisön oikeuden säännösten — myös välittömästi sovellettavien — välistä ristiriitaa ei voida lopullisesti poistaa muuten kuin sellaisilla kansallisilla pakottavilla oikeussäännöillä, joilla on sama asema lainsäädännöllisessä hierarkiassa kuin niillä oikeussäännöillä, joita on muutettava, ja että direktiivin säännökset on toteutettava kiistattoman pakottavasti ja riittävän yksilöidysti, täsmällisesti ja selvästi, jotta täytettäisiin se oikeusvarmuutta koskeva edellytys, jonka mukaan tapauksessa, jossa direktiivin tarkoituksena on luoda oikeuksia yksityisille oikeussubjekteille, nämä voivat saada selville kaikki oikeutensa (asia C-197/96, komissio v. Ranska, tuomio 13.3.1997, Kok. 1997, s. I-1489, 14 ja 15 kohta).

27 Esillä olevassa asiassa on todettava, että koska Italian laki on pidetty voimassa, tämän lainsäädännön alaisille oikeussubjekteille jää epäselväksi heidän oikeudellinen asemansa, ja he voivat joutua perusteettoman rikosoikeudellisen menettelyn kohteiksi. Kansallisen tuomioistuimen velvollisuuden, jonka mukaan direktiivin 5 artiklan täysi oikeusvaikutus on taattava jättämällä soveltamatta kaikki direktiivin kanssa ristiriidassa olevat kansalliset säännökset, vaikutuksena ei ole, että lainsäädäntö muuttuisi.

28 Näin ollen on todettava, että Italian tasavalta ei ole noudattanut yhteisön oikeuden mukaisia velvoitteitaan, koska se on pitänyt voimassa sisäisessä oikeusjärjestyksessään direktiivin 5 artiklan vastaisesti lainsäädännön, jossa kielletään naisten yötyö.

Oikeudenkäyntikulut

29 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut. Koska Italian tasavalta on hävinnyt asian, se on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) Italian tasavalta ei ole noudattanut yhteisön oikeuden mukaisia velvoitteitaan, koska se pitänyt voimassa miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta mahdollisuuksissa työhön, ammatilliseen koulutukseen ja uralla etenemiseen sekä työoloissa 9 päivänä helmikuuta 1976 annetun neuvoston direktiivin 76/207/ETY 5 artiklan vastaisesti lainsäädännön, jossa kielletään naisten yötyö.

2) Kanne jätetään muilta osin tutkimatta.

3) Italian tasavalta velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Wathelet Moitinho de Almeida Edward

Jann Sevón

Julistettiin Luxemburgissa 4 päivänä joulukuuta 1997.

R. Grass C. Gulmann

kirjaaja viidennen jaoston puheenjohtaja